

Anya-nyelv-kultúra

Tisztelt Ünneplő Közösség!

Az antik retorika szabályai szerint a jó szónoki beszéd a hallgatóság jóindulatának felkeltésével indul.

Így ünnepi beszédemnek a megírásakor azon gondolkodtam, hogyan tehetnék ennek az elvnek eleget, mivel nyerhetném meg többségében fiatal hallgatóim jóindulatát, hogy ne csak nyitott szemekkel, de nyitott fülekkel is hallgassák az anyanyelv-kultúráról szóló beszédemet.

Gondoltam, mesélek valamit magamról, hogy a szónok helyett egy kicsit az embert lássák! Így talán e beszéd sem oly annyira kötelező penzum, mint inkább baráti szó.

Világ életemben régész szerettem volna lenni, de talán a sors fintora, hogy a felvételin a maximális történelem mellett alig 10%-os magyar tesztet írtam, így már a szóbelin közölték velem, hogy bármilyen jól teljesítek, esélyem sincs a bejutásra.

A következő évben gőzerővel vettem bele magam a magyar nyelv és irodalom tanulmányozásába. Igazából ekkor kezdtem el olvasgatni a magyar írókat, költőket, s egyre többet, érdekesebbeket találtam a nem kötelező olvasmányok között. Végül minden lehetőséget kihasználva a magyar szakra is jelentkeztem. Így vett egy nagy fordulatot az életem, és lettem magyar szakos tanár, majd a magyar nyelvtörténet doktora.

Az egyetemi és doktori évek alatt rájöttem, hogy bár az anyanyelvünket édesanyánktól vagy édesapánktól kapjuk, az anyanyelv szeretetét másoktól tanuljuk. Ha nem találkoztam volna olyan karizmatikus tanárokkal, mint Keresztes László, aki a finn nyelvtankönyvet írta, beszél szinte az össze s rokonnyelvet, s úgy tudott mesélni őseink sámánkultúrájáról, a mordvinok, enyecek, nyenyecék világáról, hogy szinte éreztük a füstölt lazac ízét a szánkban.

Vagy Hajdú Miska professzor úrral, aki a magyar tulajdonnevek mindentudója. Ma is gyakorta feltűnik a TV képernyőn ősz copfos haja, amikor egy-egy családnévről nyilatkozik. Vele szó szerint bebarangoltuk Tolnát, Baranyát keresztnevek, névdivatok és családnevek után kutatva.

És sorolhatnám még azokat a kiváló tanárokat, akik megcsillogtatták előttem az anyanyelv szépségét. Akiktől tanulni lehetett a magyar nyelv szeretetét, mert a hangsúly ez utóbbin van.

Hiszen bárki csodálatosnak láthatja a magyar nyelvet, ha úgy mutatjuk neki!

Az amerikai diákokat ámulatba ejti, hogy az én nyelvemben ezernél több szó is van, ami régebbi az Amerikai Egyesült Államoknál. Sőt még az első telepes városoknál is régebbiek! Sőt 5-6-7 ezer éves szavaink is vannak!

Az angol diákoknak nagyon tetszenek a játszi szóalkotások. Vagy imádják és igyekeznek elsajátítani az *ingyom-bingyom*, *tutyi-mutyi*, *csip-csup* szavakat, vagy érthetetlenül állnak előtte egész életükön keresztül.

A finneknél mindig sikert aratok az első magyar szókapcsolattal, amit megtanítok nekik: *Formula 1-es versenypálya*, ami után már igen könnyű az *én, te, ő, mi, ti ők* elsajátítása.

Én mindenhol büszkén tanítom a magyar nyelvet, mert a magyar nyelv szépségét soha, sehol nem kérdőjelezték meg! Legfeljebb néhány emberre nem lehetek büszke, akikért kárpótol Kossuth, Kodály. Magam sem hittem, hogy Bangkok dzsungelében milyen felemelő érzés egy apró thai ember szájából hallanom: „Hungary- Puskás”.

Nyelvészeti és irodalmi tanulmányaim és tanári pályafutásom alatt bebizonyosodott, hogy a magyar nyelv, a nyelvtörténet megadhatja nekem mindazt, amit hajdan a régészettől reméltem. A kalandos utazásokat távoli vidékeken, hónapokon át tartó izgalmat, hogy rátaláljak valami réges-régi kincsre, s hogy a kezembe foghassam, amit elődeim több száz évvel ezelőtt alkottak. A levéltárakban olyan okiratokat tarthattam a kezembe, amelyeken a tinta már vagy 500 éve szárad, vagy amelyre a betűket Kazinczy Ferenc róttta. S valljuk meg a levéltárak hűvöse mégiscsak kellemesebb, mint a tűző napon lapátolni földet egy-két lelet reményében! De akiket az utazások csábítanak jobban, azok is irigyelhetnek, mert annál vadregényesebbet képzelni sem lehet, mint az *I-for* katonai haderővel hazarepülni Magyarországra!

Én azonban többre tartom mindezeknél azt az utazást, amellyel minden évben átélhetem újra őseink vándorlását az Ural-vidékéről a Kárpát-medencéig.

A magyar szókincs adja meg ezt a csodát, amelynek birtokában van minden magyarul beszélő, csak még soha nem láthatta, úgy, ahogy én!

Erre az utazásra hívok meg most mindenkit!

Él, hal ki kell mondani, hogy megérezhesse az ember mitől ősi ez a két szó! A *hal* igénél szájpapláson kell érezni a kiáramló levegőt, mint az utolsó lélegzetet, amely tán látható is volt az ural-vidéki hidegben.

Szem, száj, nyelv; fej, kéz, láb az első szavak, amelyeket a magát felismerő ember megnevez.

Szúr, fog, vág, amellyel magának élelmet szerez.

Akar, hisz ember és nem céltalan lény.

Ős, férfi, leány, vő, meny, mivel törzsben, nemzetségben s vérségi rokonságban él.

Az uráli-finnugor-ugor szavak bemutatják egykori lakóhelyünk gazdagságát: *hal, hód, daru, darázs, lúd, fecske* vett minket körbe, s a *nyír, a szil, a hársfákon rügy* és *levél* pattant.

5-6-7 ezer éves szavak ezek, amelyekre érdemes rácsodálkozni úgy, mint amikor egy szép *leány* megy az utcán. *Leány* 'kicsi anya' jelenti az ugor szó.

Az élet lüktetése, szüntelen változása a szókincsben is kitapintható. Ahogyan vándoroltak őseink, s szakadtak el az utolsó nyelvrokonainktól, idegen és jövevény népekkel találkoztak. S bár István király 1015-ben jegyeztette fel, hogy „...amiként különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb nyelvet és szokást, különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti...” tudom, bölcsességét őseink ismerték.

A Kr. előtti első évezredben lehetett, hogy a magyarok az iráni népekkel találkoztak. Tőlük tanulták el a kereskedelem alapjait: *vám, vásár, kincs, gazdag* szavaink mutatják. Szokásaik közül megismertük a nomád állattartást, fegyvereik közül a *kardot*. S *asszonyt* hoztunk, mutatja a szó, a rege szerint Dula alán lányait.

Régészként életem végéig kutathatnám Baskíriában a monda valós magvát, míg nyelvészként tudom, hogy az *aχszin* > *asszony* szó 'uralkodónőt, úrnőt' jelentetett, amely megnevezés illett a fejeledelem lányaira.

A nomád nép azonban tovább haladt.

Az iráni *tehenek*, iráni *szekerek* elindultak a magyar málhákkal megrakva a Fekete-tenger felé, ahol török népek hatottak ránk. A *tenger* és a *szél* török szavak a nyelvünkben, ahogyan a *bátor, turul, sólyom* is. Ezek a népek tanítottak minket *törvényre*, *rovásírásra*. Ők adták nekünk a *betű, ok, kor, tanú* szavakat, általuk ismertük meg a *bölcsőt* s *koporsót*.

500 évnyi együttélés után oly sok szavukat, szokásukat, fegyverüket átvettük, hogy a Kárpát-medencébe érkező magyarokat nem csoda, hogy türköknek vélték az ittlévő népek.

Letelepedve, országot formálva, s István intelmeit megfogadva továbbdísztették nyelvünket és királyi udvarunkat a vendégek tudásával.

A szlávok mutatták a társadalmi rendet: *král* > *király*, *dvornjik* > *udvarnok*; berendezték a házat: *kemence*, *lóca*, *asztal*, *dunna*, *párna*, eltanultuk tőlük a fölművelést: *borona*, *barázda*, *ugar*, *gabona*, mesterségekre tanítottak: *takács*, *kádár csizmadia*.

A papok latinul szabták meg az egyházi rendet: *krisztus*, *mise*, *legenda*; közvetítették a tudományt: *iskola*, *tábla*, *kréta*, *professzor*, *patika*, *pirula*.

A németek tettek minket polgárokká: *purger* > *polgár*, s mutatták a céhes ipar csínját-bínját: *céh*, *cégér*, *kontár*, *himpellér*. S a Monarchia közös hadseregében a fegyvert s a szavakat is megosztottuk.

A velenceiektől megtudtuk mi is az a *bárka*, *gondola*, *gálya*, s mi terem a messzi vidékeken: *mazsola*, *füge*, *datolya*, *narancs*.

A franciák ültették első szőlőinket: *furmint* és *máz* szavaink mutatják. XIII. századi udvarainkban ismerték a Roland-éneket s a Trisztán és Izoldáról gyermekeiket nevezték el őseink: *Izsolt* és *Izsált*. S mikor vigyázó szemeinket Párizsra vetettük megtanulhattuk mit jelent a *burzsua*.

A románoktól kaptuk használatra a *furulyát*, *áfonyát*, *palacsintát*.

Az angoloktól Széchenyi gőzöst és lovakat hozott, mérnököket a Lánchíd építéséhez. Vajh, ha tudta volna, hogy alig két évszázad múlva előnt bennünket a *spot*, a *bit*, a *comuter* és a *Silan soft sensation*!

Tettében a Lánchidat kell látnunk, amely több volt egyszerű közlekedési eszköznél, jelképesen is híd volt a magyarság és az eszményi Európa között. Sokszor gondolok erre, amikor az automatába az új kétszázast bedobom. S nem dühöngök, amikor kiköpi, mert tudom, hogy nálunk minden új dolog elfogadása oly nehéz!

Ám nemcsak idegen szavak által épült a nyelvünk, hanem megújításáért írók, költők, nyelvészek fáradoztak. Kazinczy s társai régi szavak felújításával, nyelvjárásiak köznyelvévé tételével, szavak összevonásával, képzéssel igyekeztek alkalmassá tenni a nyelvet korabeli feladatainak ellátására.

Micsoda gazdagság s hány ezer év rejlik-e szavak mögött! Őrizzük hát őket, s gyarapítsuk mis István intelmeihez illően, de korunk elvárásai szerint!

S tiszteljük meg őket annyira, hogy ne szitokszóként buggyanjanak ki a szánkron, mert a szavak a történelmünk tükrözői, nem indulatainké, amelyről arcunk s viselkedésünk jobban árulkodik.

De „a magyar szó még nem magyar érzés” mondta 1842-ben Széchenyi. Ő már csak tudta, hiszen ifjúként tanult meg magyarul, ám a hazaszeretet csak lassanként szökött be szívébe a magyar szavakon keresztül.

Ez az egyetlen dolog: a „magyar érzés” az, amit tanítani nem lehet. Jó példával járhatnak előttünk szüleink, tanáraink, történelmünk nagy alakjai, ám ahhoz, hogy Széchenyi értékei szerint magyarrá válhassunk: jobb lelkű emberré, hazafivá; akarnunk kell azzá lenni.

A hazaszeretet érhet bennünket éppúgy, mint egy kipattanó szikra vagy csöndes megértésként. Megélhetjük fennhangon, ahogy Csokonai: „Magyar nyelv! Édes nemzetemnek nyelve!

Teáltalad szólaltam én meg először, teáltalad hangzott először az én fülembe az édes anyai nevezet; te általad kérte az én csecsemő szám a legelső magyar ételt. ... édesebben hangzott terajta az életnek közbeszéde, ... mint más idegen nyelvek által...”

S megélhetjük magunkba zárva mélyen legbelül.

Ez az érzés olyan, mint a hit: bárki számára magadatott lehetőség, de elfogadni, élni vele, nem könnyű. Tenni kell érte, hogy el ne veszítsük!

E falak között a hit érzése mindenki számára átélhető. Itt, ahol egykor római katolikus pap mutatta fel az ostyát a hit szent titkaként, s osztotta szét, hogy a jelenlévők részévé válhasson a szent áldozásban; a XVI. század óta pedig református lelkészek adják át az úrvacsorát a hit legmélyebb megerősítéseként.

Az ostya, a megtört kenyér elfogadása előtt önvizsgálatot tartunk, megnyitjuk szívünket, felidézzük hitünk követőit.

Így kell tennünk a magyarság érzés befogadása előtt is. Magunkba nézni, vajon megérettünk-e már erre a nagy feladatra, akarjuk-e igazán?

Jó alkalom lehet erre, a Magyar kultúra ünnepe. Az egyik internetes lexikonunk szerint „az ünneppel kapcsolatos megemlékezések alkalmat adnak arra, hogy nagyobb figyelmet szenteljünk évezredek hagyományainknak, gyökereinknek, felmutassuk és továbbadjuk a múltunkat felidéző tárgyi és szellemi értékeinket”.

Talán, ha régész lettem volna, most messziről megcsodálhattátok volna egy üvegkalickába zárt kincsemet. Így nyelvészként az egyszerű szavaknál többet nem adhatok, de azokat megízlelhetitek: az *anya* puhaságát, a *kultúra* keménységét, a *nyelv* tömör szépségét.

S ezek a szavak most ünnepi beszédbe öltöztetve várják, Te hogy kívánsz velük élni!